

วัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์

Thai Culture according to the Buddhist Principles

พระปัญญา ฐิตญาโณ

Phra Panya Tritayano

วัดทองน็ยม กรุงเทพมหานคร

Wat Thong Niam, Bangkok

เขตต์พนธ์ วิชชुरังษี

Khetpon Whichurangsi

พรประทาน ชูโต

Pornpratan Chuto

นักวิชาการอิสระ ด้านวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

Independent Scholar in Buddhism and Philosophy

E-mail: Tritiyano@yahoo.co.th

วันที่รับบทความ (Received) : 14 พฤษภาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 พฤษภาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 พฤษภาคม 2562

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ สรุปได้ว่า พุทธศาสนามีอิทธิพลและเป็นแม่แบบแห่งวัฒนธรรมที่ดิงามของไทย คนไทยผูกพันกับความเชื่อและแนวปฏิบัติตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ดังนั้น วัฒนธรรมของสังคมไทยกับพุทธศาสนาจึงแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งสังคมไทยอย่างแท้จริง พุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยมีหน้าที่ต่อสังคมดั่งนี้ กำหนดรูปแบบของสถาบัน กำหนดบทบาท ควบคุมสังคม เป็นสัญลักษณ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม สร้างรูปแบบความประพฤติและการปฏิบัติร่วมกัน ช่วยตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์ของการมีชีวิต ตลอดถึงสร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคม

คำสำคัญ : วัฒนธรรมไทย, พุทธศาสตร์, รูปแบบของสถาบัน

ABSTRACT

The study of Thai culture and Buddhist principles found that Buddhism has an influence on Thai cultural structure. Thai people are bound to Buddhism beliefs and practices. Therefore, Thai culture and Buddhism cannot be separated from each other.

Buddhism is truly the fundamental of Thai society. Buddhism and Thai culture influenced to the society in many aspects as follows: to define the social institutions, to define and control the role and identity of people in the society, to cooperate a unity of the society, to create a common norm, to shade light on the meaning and the purpose of life as well as creating the personality of people in the society.

Keywords: Thai Culture, the Buddhist Principles, the social institution

1. ความหมายของวัฒนธรรม

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า "วัฒนธรรม" ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์ที่หล่อหลอมร่างกายตกแต่งคนให้หน้าดูสม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับคนเสมอไป (บ้านจอมยุทธ, วัฒนธรรมและประเพณีไทย<https://www.baanjommyut.com/library/thai_culture3/index.html>, 9 มีนาคม 2562)

คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต แปลตามรากศัพท์ หมายถึง สถาปนาเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม(Culture) (คุณ โทชนธ์, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.2545), หน้า 33-34.)

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

พระยาอนุমানราชชน “วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม”

เซอร์ เอ็ดเวิร์ด ไทเลอร์ นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ “วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้นๆ สมาชิกในสังคมจะได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมและเขาอาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกแก่ชนรุ่นต่อไป”

ตามทรรศนะของคนไทยทั่วไป วัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิธีการและผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ ที่เป็นมรดกตกทอดกันมาในสังคมไทยทุกเรื่องและไม่จำกัดว่าต้องมีกฎหมายกำหนดไว้หรือเป็นกิจกรรมที่เจริญตามเกณฑ์ของชนชั้นปกครองของสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงของชาวบ้านด้วย จึงเน้นเรื่องอดีตและเอกลักษณ์ของชาติ อีกทั้งให้ความหมายในทางที่ดีที่เจริญ คนจะดีจะต้องเป็นผู้มีวัฒนธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ดีมีวัฒนธรรม คนป่าเถื่อนไร้วัฒนธรรม” เพราะวัฒนธรรมนี้เองทำให้คนแตกต่างจากสัตว์

ความหมายของวัฒนธรรมไทยทั่วไปที่ชาวบ้านเข้าใจได้แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ หมายถึง แบบในการดำเนินชีวิต คือเป็นคนไทย ต้องพูดไทย แต่งกายแบบไทย เดินเหินแบบไทย ขับรถตามกฎหมายจราจรไทย คิดแบบไทย ส่วนวัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์ ในบทความนี้จะใช้คำว่า “วัฒนธรรมพุทธ” และให้

ความหมายของวัฒนธรรมพุทธ หมายถึง “แบบในการดำเนินชีวิตอย่างพุทธ” (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวัฒนธรรมพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 43) ดังนั้นเราต้องเรียนรู้ภาษาบาลี สันสกฤตเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากภาษาไทย เราต้องทำบุญทำทาน บวชพระ (ชาย) บวชชี (หญิง) บวชเณร (เด็กชาย) เราต้องคิดตามหลักธรรมของพุทธศาสนา คือ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นและสัตว์รวมถึงธรรมชาติ เป็นต้น

2. ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรม อธิบายได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ จัดระเบียบชีวิตให้เจริญ อยู่ดีกินดี มีความสุขสะดวกสบาย รู้จักแก้ไขปัญหา ซึ่งแตกต่างไปจากสัตว์ที่เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยความจำเท่านั้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม เนื่องจากมีการถ่ายทอดการเรียนรู้ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่งทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลาและมนุษย์ใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ และ ปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความเหมาะสม และความอยู่รอดของสังคม เช่น สังคมไทยสมัยก่อนผู้หญิงจะทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป (บ้านจอมยุทธ, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, <https://www.baanjommyut.com/library/thai_culture3/index.html>, 9 มีนาคม 2562)

ในทางวิชาการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ มีรายละเอียดดังนี้ 1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น สิ่งปลูกสร้าง สถานที่สำคัญเชิงสัญลักษณ์ โบราณสถาน ศาสนาสถาน เทวสถาน สถาปัตยกรรม เป็นต้น 2. วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Culture) เป็นนามธรรม เช่น ศิลปะ การแสดงออกเชิงศิลปะ จิตรกรรม หลักคำสอน ศาสนา คติธรรม ประเพณี วรรณคดี สุนทรียศาสตร์เชิงศิลป์ รูปแบบของวิถีชีวิต เป็นต้น (พระมหามหวินทร์ ปุริสุตตโม, วิถีทัศน์, 2562)

3. ประเภทของวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา

มีการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาไว้ 4 ด้าน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวัฒนธรรมพุทธ, อ้างแล้ว, หน้า 44-67) ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ

เรื่องนี้เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม มองเห็น และเข้าใจง่าย แบ่งออกได้ 4 ส่วน ดังนี้

1) วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับสงฆ์ในพุทธศาสนามีหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่ัฐบริหารหรือเครื่องใช้ 8 ประการของสงฆ์ เช่น ส่วนที่เป็นเสื้อผ้ามีสบง จีวร สังฆาฏิ ประคดเอน ผ้าอาบ ย่าม ส่วนที่เป็นเครื่องใช้มี บาตร เครื่องกรองน้ำ มีดโกน ด้ายและเข็มเย็บผ้า สบู่ แปรงสีฟันและยาสีฟัน เป็นต้น

2) วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับวัด แบ่งย่อยเป็น 2.1 พระธรรม ได้แก่ ตัวพระไตรปิฎก และคำบรรยายอธิบายธรรมของพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลาย 2.2 สิ่งปลูกสร้าง เช่น กุฏิพระ หอฉัน หอระฆัง โบสถ์ วิหาร หอสมุด โรงครัว ใบสีมา ธรรมาสน์ กำแพงวัด ศาลา ศาลาการเปรียญ เมรุเผาศพ 2.3 สิ่งเคารพ เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ มณฑป พระปรารักษ์

3) วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับพื้นที่วัด ที่เราเรียกว่า ธรณีสงฆ์ ซึ่งยังแบ่งเป็นสองส่วน กว้างๆ คือ พุทธาวาส (ที่ๆเป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ศาสนวัตถุ) กับ สังฆาวาส (พื้นที่ที่ชาวบ้านมอบให้วัดไว้จัดหาประโยชน์ เช่น ให้เช่า เรียกว่า ที่กัลปนา)

4) วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี ในวัฒนธรรมพุทธมีขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับศาสนาหลายอย่าง ตั้งแต่เกิด โต แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ แก่ชราและตาย จึงมีวัตถุเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ที่สำคัญจำนวนมาก เช่น ดอกไม้ รูป เทียน สายสิญจน์ น้ำมนต์ ชันน้ำมนต์ โต๊ะหมู่บูชา ของถวายพระต่างๆ มักจะเป็นของใช้ สบู่ ผงซักฟอก ชา กาแฟ นมชั้นหวาน กาน้ำ สบง จีวร น้ำผลไม้ รวมถึงปัจจัย(เงิน) เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางสังคม

วัฒนธรรมทางสังคมตามแบบพุทธศาสนามี 5 ส่วน ดังนี้

1) ศีล คือ แบบความประพฤติดี ประพฤติชอบของบุคคลและกลุ่มคน ศีล 5 เป็นศีลสำหรับชาวพุทธทั่วไป สูงขึ้นไปคือศีล 8 (อุโบสถศีล) เณรถือศีล 10 พระสงฆ์ถือศีล 227 ข้อ ส่วนชาวพุทธที่ดีต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ ก. ต้องมีศรัทธา หรือ ความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา ข. ต้องมีศีล คือ ความประพฤติดี เช่น ศีล 5 ค. ต้องเชื่อกฎแห่งกรรม ไม่ตื่นข่าวมงคล ง. ไม่ทำบุญนอกศาสนา จ. บำรุงพระพุทธศาสนา

2) ธรรม เป็นเรื่องต่อยอดจากศีลขึ้นไป ทำให้เกิดประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านมากยิ่งขึ้น ทำให้ตนเกิดความเจริญก้าวหน้า กลุ่มครอบครัว สังคมมีความมั่นคง มีความสมดุลและมีสันติภาพ รวมถึงการทำให้ธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุลและเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ ในรายงานนี้ขอกกล่าวถึงธรรมคร่าวๆ 2 ประเภท คือ ก. โลกียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นวิสัยโลกหรือสภาวะธรรมเนื่องในโลก คือ ธรรมะทั้งปวงที่ใช้เพื่อความสุขในโลกนี้ ขอหยิบยกมา 3 หมวด คือ 1) หัวใจของพุทธศาสนา (ทำกรรมดี, เว้นจากกรรมชั่ว, ทำจิตให้ผ่องใส) 2) อารมณ 5 อารมณที่ควรรักษาไว้เป็นประจำ (ปราโมทย์, ปิติ, ปัสสัทธิ, สุข, สมาธิ) 3) อริยวัฑฒิ 5 เครื่องวัดความเจริญในธรรม (ศรัทธา, ศีล, สุตะ, จาคะ, ปัญญา) การวัดความเจริญในธรรมด้วยหลัก 5 ข้อ คือ การมีศรัทธา ศีล สุตะ (ความรู้) จาคะ (ให้ปัน) และปัญญามากขึ้น ก็แสดงว่ามีความเจริญก้าวหน้าในธรรมมากขึ้น ข. โลกุตระธรรม หมายถึง ธรรมอันมิใช่วิสัยโลก สภาวะพ้นโลก คือ ธรรมะทั้งหลายที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุ

เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน โภธิปักขิยธรรม คือ ธรรมที่เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนผู้มุ่งนิพพานสามารถปฏิบัติธรรมนี้เพื่อการบรรลุเป้าหมายได้

3) ประเพณีพุทธ มีมากมาย ในรายงานนี้ขอยกเป็นตัวอย่างสัก 3 ประเพณี ก. การทำบุญวันเกิด หมายถึง การทำบุญในวันที่ตนหรือผู้มีพระคุณโดยเฉพาะมารดาเกิด เหตุที่ต้องทำบุญวันนี้เพราะ ชาวพุทธถือว่าการเกิดเป็นทุกข์ เพื่อให้ทุกข์เบาบางลงจึงต้องทำ บุญ การทำบุญวันเกิดปฏิบัติได้หลายแบบ เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ทำบุญเลี้ยงพระ ตักบาตรและกรวดน้ำตอนเช้า เป็นต้น ข. บวชนาค คือ การที่ชาวไทยที่อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ อย่างเข้าปีที่ 21 บวชเป็นพระสงฆ์ในบวรพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งนิยมบวชกัน 3 เดือนในช่วงเข้าพรรษา แต่ก็สามารถบวชน้อยกว่านี้ก็ได้ เหตุที่บวช เพื่อให้ได้มีโอกาสเรียนศาสนธรรมและเรียนรู้ชีวิตของสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นการสืบทอดศาสนาอีกหนึ่งทาง บางคนหลังบวชพระตามประเพณี ไม่ลาสิกขาบท (สึก) ก็มี แต่ว่าการลาสิกขาบทจะทำเมื่อใดก็ได้ ค. แต่งงาน การแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ ไม่เพียงแค่สืบทอดเผ่าพันธุ์และสังคมเท่านั้น แต่เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเจริญก้าวหน้าของสังคมด้วย การเลือกคู่ครองควรมีลักษณะตามข้อธรรมที่เรียกว่า สมชีวิธรรม คือ การมีชีวิตด้านต่างๆเสมอกัน ได้แก่ มีศรัทธา ความเชื่อเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะสมกัน มีปัญญาเสมอกัน บวกกับความรักชอบพอกัน ก็จะเป็นฐานให้อยู่กันยืนยาวยั่งยืน

4) วันสำคัญทางพุทธศาสนา ขอหยิบยกมา 3 วัน คือ วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันวิสาขบูชา มีความหมายและความสำคัญ ดังนี้ ก. วันมาฆบูชา มีความสำคัญ 4 ประการ คือ 1) เป็นวันที่พระภิกษุ 1,250 รูป มาประชุมกันเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ เวฬุวันมหาวิหาร โดยมีได้นัดหมาย 2) พระภิกษุเหล่านี้เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ 3) วันนั้น เป็นวันพระจันทร์เต็มดวง เดือนสาม 4) เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งมีใจความเป็นหลักของพุทธศาสนา คือ ไม่ทำชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ ผ่องใส ในวันที่พุทธศาสนิกชน ระลึกถึงคุณของพระศาสนาด้วยการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ สวดมนต์ เลี้ยงพระในตอนกลางวัน เวลากลางคืนร่วมกันเวียนเทียน(ดอกไม้ รูป เทียน) รอบโบสถ์หรือศาสนสถานสำคัญ 3 รอบ นำเวียนโดยประธานสงฆ์ จุดรูปเทียน เดินนำหน้าพระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้าน เวียนขวา 3 รอบ หมายถึง การบูชาพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ทำจิตใจให้เข้มแข็งที่ได้ประกอบกรรมดี ข. วันวิสาขบูชา เป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน ในวันที่เพ็ญเดือน 6 ทางจันทรคติ นับว่าเป็นวันอัศจรรย์ทางพุทธศาสนา ในวันที่พุทธศาสนิกชน ระลึกถึงคุณของพระศาสนาด้วยการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ สวดมนต์ เลี้ยงพระในตอนกลางวัน เวลากลางคืนร่วมกันเวียนเทียน(ดอกไม้ รูป เทียน) รอบโบสถ์หรือศาสนสถานสำคัญ 3 รอบ นำเวียนโดยประธานสงฆ์ จุดรูปเทียน เดินนำหน้าพระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้าน เวียนขวา 3 รอบ หมายถึง การบูชาพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ทำจิตใจให้เข้มแข็งที่ได้ประกอบกรรมดี ค. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน 8 ก่อนเข้าพรรษา 1 วัน วันนี้มีความสำคัญทางศาสนา เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาเป็นกัณฑ์แรก (ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) ทำให้ท่านโกณฑัญญะซึ่งเป็นหัวหน้าเบญจวัคคีย์ เข้าใจหลักสัจธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วสมัครเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาครบ 3 ส่วน คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ (ก่อนหน้านั้นมีแต่พระพุทธเจ้าและพระธรรม) อันเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้ศาสนามีความยั่งยืนมั่นคงและก้าวต่อไปได้ เนื่องจากวันอาสาฬหบูชามาด้วยกันกับวันเข้าพรรษา อันเป็น

ช่วงเวลาที่พระจะต้องพักอยู่ที่วัดจะออกไปพักแรมนอกวัดไม่ได้ เนื่องจากเป็นฤดูฝน สิ่งที่พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติกัน คือ การไปทำบุญตักบาตรในวันพระที่วัดทุกวันพระตลอด 3 เดือน ส่วนวันธรรมดาก็จะทำบุญตักบาตรพระที่ออกบิณฑบาตตามบ้าน เมื่อออกพรรษาแล้วก็จะมีกรทอดกฐิน อันเป็นพิธีการสำคัญทำให้พระที่บวชมาครบพรรษา สามารถลาสิกขาได้เพราะได้รับกฐินแล้วตามระเบียบสงฆ์

5) กฎหมาย วัฒนธรรมทางสังคมที่สำคัญอีกสาขาหนึ่งเป็นเรื่องกฎหมาย กรณีของพุทธศาสนามีกฎหมายที่เป็นหลัก คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 แก้ไขปี 2535 มีทั้งหมด 7 หมวด คือ 1) สมเด็จพระสังฆราช 2) มหาเถรสมาคม 3) การปกครองคณะสงฆ์ 4) นิคหกรรมและการสละสมณเพศ 5) วัด 6) ศาสนสมบัติ 7) บทกำหนดโทษ นอกจากตัวพระราชบัญญัติ ก็มีกฎหมายระดับรองอีกดังต่อไปนี้ 1) กฎกระทรวง 2) มหาเถรสมาคม 3) ระเบียบคณะสงฆ์ 4) คำสั่งคณะสงฆ์ 5) ประกาศคณะสงฆ์

3. วัฒนธรรมทางความคิด

วัฒนธรรมทางความคิดในวัฒนธรรมพุทธเทียบได้กับวัฒนธรรมทางความคิด (ideational culture) ของสังคมวิทยา/มนุษย์วิทยา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ และประกอบด้วยความเชื่อ (beliefs) ความรู้ (knowledge) ค่านิยม (social values) อุดมการณ์ (ideology) และคุณธรรม (virtues) ของวัฒนธรรมที่ศึกษา ดังนั้น ตามความคิดสมัยใหม่ วัฒนธรรมส่วนนี้จึงรวมเอาวัฒนธรรมทางปัญญาที่จะกล่าวถึงในช่วงต่อไป เข้าไว้ด้วย (ตรงที่เรียกว่า ความรู้ข้างต้น) อย่างไรก็ตาม ในการเสนอวัฒนธรรมทางความคิดพุทธ จะจำกัดเฉพาะหัวข้อความศรัทธา ค่านิยม อุดมการณ์ และคุณธรรม ตามลำดับ โดยจะแยกส่วนความรู้เป็นวัฒนธรรมทางปัญญาไว้เป็นอีกหัวข้อต่อไป

1) ความศรัทธา หมายถึง ความยึดมั่น เชื่อมมั่นในพุทธศาสนา ธรรมะข้อนี้ คือ ศรัทธา 4 มีรายละเอียดดังนี้ ก. เชื่อกรรม หรือ กฎแห่งกรรม ข. เชื่อผลของกรรม หรือ ผลทางการกระทำ ค. เชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมเป็นของตน ง. เชื่อมมั่นในพระพุทธรูปเจ้าและการตรัสรู้(ความรู้)ของพระองค์

2) ค่านิยมพุทธ มีมากมาย แต่ในที่นี้ขอยกมาพอเป็นตัวอย่าง ค่านิยมพุทธ เช่น ทาน เมตตา ธรรม ฉันทะ(ใฝ่ดี ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์) ความไม่ประมาท การฟังตน การใช้ปัญญา การฝึกตน คุณค่าชีวิต(เห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งมีค่า ควรถนอมรักษา) ความอิสระไม่ยึดติดตัณหาอุปทาน ความกตัญญูรู้คุณท่าน เป็นต้น

3) อุดมการณ์พุทธ อุดมการณ์ หมายถึง เป้าหมายสูงสุด อุดมการณ์พุทธ คือความเป็นอิสระ ความว่างจากกิเลสตัณหา หรือนิพพานนั่นเอง

นิพพานตามพุทธศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ก. นิพพานที่ยังมีอุปาทิเหลือ คือ ยังรับรู้ทุกข์สุขอยู่ ข. นิพพานที่ไม่มีอุปาทิเหลือ คือ ตัดทุกข์สุขได้สิ้นแล้ว

4) คุณธรรม คุณธรรมพุทธ คือ ศิลและธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สิ่งที่ควรเน้น คือพุทธศัทธิธรรม ประกอบด้วย 3 ประการ คือ ก. ปรีชาติ การศึกษาธรรมแต่ละข้อให้แตกฉาน ข. ปฏิบัติ นำธรรมะที่เข้าใจดีแล้ว มาปฏิบัติให้ครบถ้วนถูกต้องกับบุคคล เวลา และสถานที่ ค. ปฏิเวธ ความตีความในธรรมอันเกิดจากการปฏิบัติธรรมอยู่ทุกลมหายใจ ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า อรหันต์ ถ้าเป็นภาวะ คือ นิพพาน

4) วัฒนธรรมทางปัญญา ปัญญาที่มีความหมายได้หลายระดับ ระดับชีวิตประจำวันของมนุษย์ คำว่า ปัญญา หมายถึงความสามารถแก้ปัญหาใดๆได้ แต่ในทางสัจธรรม คำว่า ปัญญา คือ ความรู้แจ้ง ความสว่าง ความเข้าใจโลกอย่างทะลุปรุโปร่ง ในที่นี้จะนำเรื่องปัญญาทั้งสองความหมายมากล่าว ซึ่งแยกเป็นข้อๆ ดังนี้

ก. ปัญญา 3 ประเภท คือ 1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง การเล่าเรียน 2) จินตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ

ข. การพัฒนาปัญญา พุทธศาสนาระบุว่า การพัฒนาปัญญา หรือการก่อให้เกิด ปัญญานั้นทำได้ 4 ทาง/วิธี คือ 1) การติดต่อสัมพันธ์กับผู้รู้ 2) การอ่านหนังสือ การฟัง และการสังเกตดูสิ่งต่างๆ 3) การพิจารณาใคร่ครวญด้วยตัวเอง 4) การลงมือปฏิบัติธรรมหรือความรู้ต่างๆ

ค. โยนิโสมนสิการ คำว่า โยนิโสมนสิการ โดยตัวของมันเองก็อาจถือว่าเป็นปัญญาได้แต่จะมองว่า เป็นวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมก็ได้ ซึ่งมีอยู่หลายวิธีดังจะได้นำมากล่าวตอนท้ายของหัวข้อนี้ สำหรับการใช้ประโยชน์เบื้องต้น คำว่าโยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดทางบวก (positive thinking) คิดเอาประโยชน์ให้ได้ทั้งสถานการณ์บวก หรือสถานการณ์ลบ ตัวอย่างเช่น โจรกับบัณฑิตเดินเคียงกันมา คิดอย่างโยนิโสมนสิการ คือ เราจะเอาเยี่ยงบัณฑิต ไม่เอาเยี่ยงโจร ขออย่าว่า การเอาประโยชน์นั้น ประโยชน์จะต้องเป็นกุศล จึงจะเป็นโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ คิดอย่างแยบคาย ตามแนวพุทธศาสนามีได้ 10 ทาง ดังนี้ 1) คิดอย่างสืบสาวเหตุปัจจัย 2) คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ 3) คิดแบบสามัญลักษณะ 4) คิดแบบอริยสัจ/แก้ปัญหา 5) คิดแบบอรรถพันธ์สัมพันธ์ 6) คิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก 7) คิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม 8) คิดแบบรู้คุณธรรม 9) คิดแบบอยู่กับปัจจุบัน 10) คิดแบบวิภาษวิทยา – แยกแยะแจกแจง(วิเคราะห์) เช่น จำแนกด้านความจริง จำแนกโดยส่วนประกอบ จำแนกโดยลำดับขณะ เป็นต้น

ง. ความรู้ ขอยกตัวอย่างสัก 3 เรื่อง คือ ไตรลักษณ์ ไตรสิกขา ไตรวิญญูะ

1) ไตรลักษณ์ สิ่งมีชีวิตมีลักษณะสามัญเหมือนกัน 3 อย่าง คือ ความไม่เที่ยง หรือการเปลี่ยนแปลง(อนิจจัง) ความทุกข์ คือ ความเจ็บ ปวด ทุกข์ทรมาน(ทุกขัง) ความไม่ใช่ตน (อนัตตา) สิ่งที่เราเรียกมันที่แท้คือ ธาตุ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสมผสานกันอย่างพอเหมาะทำให้เกิดตัวเรา เหมือนกับสิ่งที่เรียกว่า น้ำ ที่แท้คือ ธาตุ 2 อย่าง คือ ไฮโดรเจน 2 ส่วน บวกกับออกซิเจน 1 ส่วน ผสมกันจึงเกิดเป็นน้ำขึ้น

2) ไตรสิกขา เป็นความรู้ชุดที่สอง มีหมายความว่า การศึกษาของเรานั้น ถ้าจะให้ครบถ้วน ต้องศึกษา 3 ด้าน คือ ศีล ได้แก่ การพัฒนากายและพฤติกรรม สมาธิ ได้แก่ การพัฒนาจิต ทำให้สุขภาพจิตดีแข็งแรงใช้ทำงานได้เหมือนสุขภาพกายดี ทำงานได้ดี และอันสุดท้าย ปัญญา ได้แก่ การทำให้เราเป็นคนฉลาด คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้

3) ไตรวิญญูะ ความรู้ชุดที่สาม ไตรวิญญูะ หมายถึง วงเวียนหรือวงจรของชีวิต ที่ประกอบด้วยองค์ 3 นั้น คือ (1) เริ่มด้วยกิเลสอันได้แก่ อวิชชา(ความไม่รู้) ตัณหา(ความอยาก) และ อุปาทาน (การยึดติด) (2) กรรม – การกระทำ ประกอบด้วย สังขาร(การปรุงแต่ง) และกรรมภพ (การกระทำ) และ (3) วิบาก – ผล ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกเป็นรูปของการเกิด ความชราและตาย

ทั้งสามวงนี้รวมกันมีอีกชื่อว่า ปฏิจจนุทปบาท อันเป็นความรู้เรื่องการอิงอาศัยกันเกิดขึ้น อันเป็นความรู้ อธิบายวงจรชีวิต เกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไป

จ. ความจริง ความจริงหรือสัจธรรม แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ 1) สมมุติสัจธรรม ความจริงขั้นสมมุติ ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์แต่ละสังคมบัญญัติขึ้นมาแล้วยึดถือใช้ร่วมกัน เช่น คน สัตว์ สิ่งของ ชื่อต่างๆ 2) ภาสัจธรรม ความจริงขั้นวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นสังคมศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ความจริงขั้นนี้เป็นความจริงตามธรรมชาติ เช่น ในสมมติสัจจะเรียกว่า น้ำ ภาสัจจะ จะชี้ให้ดูว่าจริงๆ แล้วคือ H₂O เป็นสารผสมเท่านั้น 3) ปรมัตถสัจธรรม คือ ความจริงที่พ้นประสาทสัมผัสออกไป หรือความจริงสูงสุด เวลาเราพูดถึงสัจธรรม เราหมายถึงสัจธรรมระดับนี้ นี่คื ความจริงตามธรรมชาติ ที่เราเรียกว่า กรรม กฎแห่งกรรม รูป นาม จิต เจตสิก นิพพาน ไตรลักษณ์ เป็นต้น

ฉ. การบังคับ เมื่อวัฒนธรรมเป็นกฎเป็นระเบียบเป็นกฎหมาย จึงต้องมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน และให้รางวัลผู้ปฏิบัติตามด้วยดี สองเรื่องนี้รวมกันเรียกก่ายๆว่า สิทธาณุมติ (social sanction) บทให้รางวัล เรียกว่าสิทธาณุมติทางบวก ส่วนบทลงโทษสิทธาณุมติทางลบ(negative sanction)

ในพุทธศาสนาไม่มีบทลงโทษหรือให้รางวัลตรงๆ เหมือนกฎหมายบ้านเมืองในปัจจุบัน แต่กล่าวไว้กลางๆ ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ สวรรค์เป็นสิทธาณุมติทางบวก ส่วนนรกเป็นสิทธาณุมติทางลบ

4. ความเป็นแม่แบบแห่งวัฒนธรรมของพุทธศาสนา

คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ครอบครองแห่งชีวิต (WAY OF LIFE) อันครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อถือ ศาสนาย่อมจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และยิ่งกว่านั้นนักสังคมวิทยายังเห็นพ้องต้องกันว่า เรื่องของศาสนาซึ่งได้แก่ความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อ นั้น นับว่าเป็นจุดสุดยอดของวัฒนธรรมทีเดียว ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะพุทธศาสนาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร และเพื่อเป็นการพิสูจน์คำกล่าวที่ว่า “พุทธศาสนา เป็นต้นตำรับวัฒนธรรมที่ดงามที่เก่าแก่ที่สุด แต่ยังทันสมัยและมีลักษณะนำชีวิตของมนุษย์ให้สูงขึ้นกว่าเดิมในหลายๆด้าน” นั้น (คุณ โทซันธ, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, อ่างแล้ว, หน้า 126 -128)

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมวิทยา ว่า พุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งมีแบบฉบับขนบธรรมเนียมประเพณีและความประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันต่อๆ มาหลายพันปี แต่พุทธศาสนากลับปฏิวัติ คือ ทำการเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ และปฏิรูป คือ ดัดแปลงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการ และในบางกรณีก็ได้วางรูปวัฒนธรรมขึ้นใหม่ ดังข้อความที่เป็นหลักฐานทั้งทางประวัติและทางเนื้อหาแห่งคำสอน จะขอยกมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

1. สังคมอินเดียปฏิบัติตามระบบวรรณะอย่างเคร่งครัด ไม่เปิดโอกาสให้คนต่างวรรณะ ได้ใช้ชีวิต ร่วมกันทั้งทางวัตถุและสายโลหิต ผู้ที่เกิดวรรณะต่ำจะเป็นที่รังเกียจของสังคมในด้านต่างๆ พุทธศาสนาได้สอนหลักกรรม โดยยืนยันความดี ความชั่ว ตามกรรมที่เขาทำ ไม่ใช่กำเนิดเป็นเครื่องตัดสินผู้บวชในพุทธศาสนา

ถือกันตามอาวุโส ไม่ใช่ตามวรรณะ โดยถือหลักคุณธรรมเป็นสำคัญ ในเรื่องนี้มหาตมะคานธีและเนรูห์ ผู้นำคนสำคัญของอินเดีย ได้สดุดีเกียรติคุณพระพุทธเจ้าเป็นพิเศษ

2. สังคมอินเดียมีการซื้อขายทาสเช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆ ในสมัยโบราณ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้งดเว้นการซื้อขายทาส ถือว่าเป็นอาชีพที่ผิดธรรม มีบทบัญญัติห้ามพระภิกษุมีทาส ซึ่งเป็นแนวทางสังคมในรูปแบบใหม่ต่อมา จะเห็นว่าผู้นำหลายประเทศพยายามเลิกระบบทาสจนสำเร็จ ได้รับการยกย่องว่าเป็น ผู้ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งความจริงคือการดำเนินตามครรลองของพุทธศาสนานั่นเอง

3. ชาวอินเดียโบราณนิยมแสวงหาบุญด้วยการฆ่าสัตว์บูชายัญเพื่อบูชาเทพเจ้า ถ้าเป็นพิธีของพระราชารหรือผู้นำทางสังคมด้วยแล้ว สัตว์ที่จะถูกฆ่ามีจำนวนมาก มนุษย์และสัตว์ถูกฆ่าประกอบพิธีบูชายัญเป็นจำนวนมาก ก่อความทุกข์โศกเศร้าใจให้กับมนุษย์และสัตว์ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลิกพิธีดังกล่าว ให้หันมาสร้างความดีด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ให้อภัยกัน ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนกัน ปฏิบัติชำระจิตให้สะอาดปรากฏเป็นวัฒนธรรมในแนวใหม่ที่เหมาะสมกว่าเดิมอย่างมาก เป็นไปตามแนวสันติภาพของสังคมที่ตั้งไว้

4. ชาวอินเดียโบราณเชื่อในพรหมลิขิตอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นเหตุให้บางคนปล่อยชีวิตไปตามยถากรรม ที่ต้องการความเจริญก็ปล่อยให้พรหมบันดาล ที่มีความทุกข์ก็คอยวันที่ลิขิตให้พ้นจากสภาพเช่นนั้น ขาดความรับผิดชอบและการคิดอ่านแก้ปัญหาชีวิตด้วยตนเอง เอาแต่ทำการสวดอ้อนวอน พุทธศาสนาสอนหลักกรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมของคนลิขิตชีวิตของคน เมื่อต้องการสร้างชีวิตอย่างไร แก้ปัญหาอย่างไร จำต้องควบคุมชีวิตของตนให้เหมาะสม พุทธศาสนาจึงสอนหลักกรรมลิขิตแทนพรหมลิขิต เพราะหลักกรรมลิขิตปรับปรุงบุคคลได้เสมอ

5. พุทธศาสนาใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ คือ ถือเหตุผลเป็นสำคัญ โดยถือว่าฤกษ์ยามยามดินนั้น อยู่ที่สุจริตกาย วาจา ใจ เมื่อประพฤติสุจริตแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเวลาเช้า สาย บ่าย เย็นจัดเป็นฤกษ์ดี พุทธศาสนาสอนให้มีความปรารถนาดีต่อบุคคลและสัตว์ทั่วไป ไม่นิยมการยกตนข่มผู้อื่น ไม่นิยมการทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องความคิดเห็นที่ต่างกัน ไม่ติดใจในเรื่องความคิดที่หาข้อยุติไม่ได้ สอนให้เข้าถึงความรู้ชัดแจ้งในเรื่องต่างๆ โดยไม่นิยมติดอยู่ในความเชื่อตามๆ กันเท่านั้น

6. พุทธศาสนามีบทบัญญัติห้ามเก็บอาหารค้างคืนไว้ในห้องที่อยู่อาศัย ห้ามหุงต้มในห้องที่อยู่อาศัย ห้ามบริโภคอาหารอาหารค้างคืน ให้ทำความสะอาดที่อยู่อาศัยตลอดถึงบริเวณอยู่เสมอ เมื่อทำความสะอาดต้องไม่รบกวนผู้ที่อยู่ข้างเคียงด้วยวิธีการต่างๆ ให้รักษาห้องสุขาให้สะอาดและปรับโทษผู้ละเมิด มีระเบียบในการเข้าแถวก่อนหลัง จะอ่านท่องจำหนังสือไม่ให้สิทธิ์เกินขอบเขตรบกวนผู้อื่น นุ่งห่มในลักษณะที่เรียบร้อย เหล่านี้อยู่ในวัฒนธรรมทางวัตถุธรรมและสหธรรมทั้งสิ้น

7. พุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาสารณสมบัติ และรู้จักใช้สมบัติของส่วนรวม ผู้นำสมบัติของส่วนรวมไปใช้แล้วต้องนำมาเก็บไว้ที่เดิมและในรูปเดิม หรือมอบหมายกับผู้มีหน้าที่ในเรื่องนี้ไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้เสียหาย มีบทบัญญัติให้รู้จักรักษามั่งคั่ง พ้นของสถานที่ ไม่ทำให้สกปรกเสียหาย แม้จะเหยียบพื้นที่อยู่อาศัยด้วยเท้าที่ยังเปียกน้ำอยู่ก็เป็นการไม่สมควร เหล่านี้อยู่ในวัฒนธรรมทางวัตถุธรรม

8. พุทธศาสนาสอนให้มีกิริยากายวาจาสุภาพอ่อนโยน ไม่แก่งแย่งใส่ความผู้อื่น ไม่เล่นชุกชอนโดยไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่ส่งเสียงดัง ให้รู้จักรับฟังเมื่อผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนในทางที่ถูกที่ควร ไม่ดี้อื่นทั้งๆ ที่ผิด รู้จักสำรวมกายวาจา ไม่ลุอำนาจแก่ความโลภ ความโกรธ เป็นต้น เหล่านี้อยู่ในวัฒนธรรมทางสหธรรม

9. พุทธศาสนาสอนหลักวัฒนธรรมในการรักษาศักดิ์ศรีของตน โดยการเทิดทูนความดี อยู่กับความดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน เช่น ฝึกชุกอยู่ในจริยาวัตรของภิกษุ ผู้ทรงศีลปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับศีล บัณฑิตอยู่กับแนวทางของบัณฑิต เป็นต้น ไม่ปล่อยตัวให้ผิดรูปแบบ เป็นเรื่องของการรักษาศักดิ์ศรี ไม่ใช่เรื่องของการเย่อหยิ่งถือดี

จากข้างต้นที่กล่าวมา พุทธศาสนาเป็นแม่แบบแห่งวัฒนธรรมที่ดิงามมาแต่โบราณกาล แต่ยังทันสมัยในโลก พุทธศาสนานั้นเราถือกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติ คนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับพุทธศาสนา ทั้งในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมแล้ว วิถีชีวิตคนไทยได้ผูกพันประสานกลมเกลียวกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ สรุปได้ว่าวัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ในพุทธศาสนา

5. จุดมุ่งหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งได้สืบทอดต่อมายังชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องหล่อหุ้มสังคม ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสังคม หรือที่ใดมีวัฒนธรรมที่นั่นก็มีสังคม ที่ใดมีสังคมที่นั่นก็มีวัฒนธรรม เท่ากับเป็นของสิ่งเดียวกันที่มีสองด้านแยกกัน ในทางปฏิบัติไม่ได้ สังคมจึงมีจุดมุ่งหมายให้วัฒนธรรมพึงมีหน้าที่ต่อสังคมพอสรุปได้ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาวัฒนธรรมไทย, <http://www.mcu.ac.th/BO/Files/Doc/Document/dFile160720072007140655.doc> . 13 มีนาคม 2562.)

1. เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัวว่าชายจะมีภรรยาได้กี่คน หรือ หญิงจะมีสามีได้กี่คน เป็นต้น
2. เป็นตัวกำหนดบทบาท ความสัมพันธ์ของมนุษย์ เช่น ในสังคมไทยผู้ชายจะบวชเรียนเมื่อมีอายุครบ 20 ปี หรือการที่เด็กต้องแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอายุมากกว่า เป็นต้น
3. ทำหน้าที่ควบคุมสังคม เช่น การมีประเพณีต่าง ๆ ให้ประพฤติปฏิบัติ ผู้ที่ฝ่าฝืนจะได้รับการดำเนินจากสังคม เช่น การกระทำของหญิงที่หนีตามผู้ชาย โดยไม่มีการขอร้องตามประเพณีนั้น เป็นการสมควรที่จะได้รับการดำเนินจากสังคม เพื่อนบ้าน อาจจะไม่คบค้าสมาคมด้วย ฯลฯ เป็นต้น
4. ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมาย สัญลักษณ์ ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง เช่น สังคมไทยทักทายด้วยการไหว้ สังคมอิเบตทักทายด้วยการแลบลิ้น สังคมตะวันตกทักทายด้วยการจับมือ เป็นต้น

5. ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดเป็นปีกแผ่นความจงรักภักดี และอุทิศตนให้แก่สังคม ทำให้สังคมอยู่รอด

6. วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคมให้กับสมาชิก

7. ทำให้สมาชิกแต่ละคนและแต่ละสังคมได้ตระหนักถึงความหมาย และวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตของคน เช่น สังคมไทยพุทธเชื่อว่าเกิดมาแล้วต้องชดใช้กรรม ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของคน เขาก็เชื่อว่าเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม

8. สร้างหรือจัดรูปแบบความประพฤติและการปฏิบัติร่วมกัน โดยบุคคลไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีประพฤติปฏิบัติโดยไม่จำเป็น รูปแบบความประพฤติที่สังคมเคยกระทำอย่างไร หน้าที่ของสมาชิกในสังคมก็คือการปฏิบัติตาม

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ถ้าหากเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมดีแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในแต่ละสังคมได้อย่างถูกต้อง

6. บทสรุป

จากการศึกษาวัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์ในบทความนี้ ได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรม ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นมรดกของสังคม เป็นวิถีชีวิต เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ วัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจ

ส่วนวัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์ หรือ “วัฒนธรรมพุทธ” แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1. วัฒนธรรมทางวัตถุ แยกย่อยเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี, วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับวัด, วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับพื้นที่วัด, วัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับสงฆ์ในพุทธศาสนา 2. วัฒนธรรมทางสังคม แยกย่อยเป็นศีล, ธรรม, ประเพณีพุทธ, วันสำคัญทางพุทธศาสนา, กฎหมาย 3. วัฒนธรรมทางความคิด, ข้อความศรัทธา, ค่านิยม, อุดมการณ์, คุณธรรม 4. วัฒนธรรมทางปัญญา แยกย่อยเป็นปัญญา, การพัฒนาปัญญา, โยนิโสมนสิการ, ความรู้, ความจริง, การบังคับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย พุทธศาสนาเป็นแม่แบบแห่งวัฒนธรรมที่ดีงาม วิถีชีวิตคนไทยได้ผูกพันประสานกลมเกลียวกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตลอดเวลา ยาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันและสนองความต้องการของกันและกัน ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ วัฒนธรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ สังคมมีจุดหมายให้วัฒนธรรมพืงมีหน้าที่ต่อสังคม คือ เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันตัวกำหนดบทบาท ควบคุมสังคม เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม สร้างหรือจัดรูปแบบความประพฤติและการปฏิบัติร่วมกัน ให้ตระหนักถึงความหมาย และวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตของคน สร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคม

บรรณานุกรม

หนังสือและวีดิทัศน์

คุณ โทชน์. (2545). พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม. (2562). **วีดิทัศน์**. นครปฐม: 24 กุมภาพันธ์ 2562.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2545). **สังคมวัฒนธรรมพุทธ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อินเทอร์เน็ต

บ้านจอมยุทธ . (2 5 6 2). **วัฒนธรรมและประเพณีไทย** .

https://www.baanjommyut.com/library/thai_culture3/index.html. 9 มีนาคม 2562.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). **เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาวัฒนธรรมไทย**.

<http://www.mcu.ac.th/BO/Files/Doc/Document/dFile160720072007140655.doc>. 1 3

มีนาคม 2562.